

عبید زاکانی

بسیار اتفاق می افتد که چیز نفیسی در دسترس الساست والسان
 از فوائد آن غافل است و همینکه ملاحظه شد و بقول معروف هاشم
 خریداری در آن لکویست از غفلت خود اادم و پشیمان میشود و
 میگوید : « ای کاش از اول دلسفت اهمیت آن میشدم و ایستوده -
 اینهمه از هر خورد فوایدش محروم نمیکردیدم » و تقریب چنین
 پیش آمدی از فوائد رساله بر قیمتی که مدت یازده سال است دارا
 بوده ام جدیداً استفاده نموده و مانند کرم شدم که کتابی کران قیمت
 را در کنج فراموشی ویاوه افکنی افکنده و اجازه داده ام که
 شیرازه اش دستخوش حوادث و اوراقش در هم و ارمم گردد -
 این کتاب: کتاب منتخبات لطائف عبید زاکانی است که در سال هزار و
 سهصد و سه در اسلامبول توسط مسیو (فرانه) فرانسوی منتشر
 بطبع رسیده است اما یاد آورنده من : آقای عرفالست که در
 شماره شش مجله آینده منطبه طهران تحت عنوان : « بکنفر استاد
 نثر نویسی در قرن هشام » پس از ذکر مقدمات منویسند : « در
 قرن هشتم نویسنده ای بنام عبید زاکان ظهور نمود که نه تنها در
 میان استادان نثر نویس نام او برده شده بلکه در هر جا - و هر

تذکره ذکری از وی رفته است او را فقط هجا کر یا سرآمد سخن
 سرایان هزل گو معرفی کرده اند و بدبخانه چند سال قبل که یکنفر
 مستشرق فرانسوی خواسته است عید را به موطنان خویش شناساند باز
 جنبه هجائی عید را مورد اهمیت و تعریف قرار داده .
 مقصود آقای عرفان از مستشرق فرانسوی همان مسبو (فرته) ساق
 الذکر است و مشارالیه در مقدمه رساله که نسخه ای از آنرا اینجا نب
 دار است پس از تعریف خود و ایت خویش که میخواست اثری
 از آثار نویسندگان پارسی زبانان را درباری اقلی نماید و بالاخره
 رساله ای از عید زاکان بدستش افتاده و مقصودش را بر آورده است
 چنین اوست : د دیدم عجب گنجینه ناباست و مقصود مرا سخت
 موضوعی است شایسته لطائف آنرا آنچه باقیم در کزیم و ترجمه
 آن اتمام نمودم . . . . . لهذا مناسب آن دیدم که نخست
 ای زیادت و نقصان در عبارت اصل آرا با حروف عربی مطبوع سازم
 . . . . . و در ضمن روح مولانا عید را هم از خود -
 طرسند ساخته باشم پس از آن از روی اختصاص : باصحاب تمدن (!؟)
 بهد از طی بسیار بلکه قریب سه ربع از نسخه اصل آنچه
 را از آن از برده ادب خارج - و نذاه و نکارش را صریح و رکبک

ایفاقتم و در ترجمه اش محظوری ندیدم از زبان فرانسه ترجمه نمودم .
 و گرچه «سیو» (فرته) در مقدمه مزبور با تعریفی که از عیب
 مینماید الاخره از احوال عیب و شرفها خودداری میکند (که انکارنده
 اجبی اغاب جمالات مورد انکارش «سیو» فرته انطه آذارد ام)
 و بقول آقای عرفان بدبختانه باز جنبه بیجائی عیب را مورد اهمیت
 و تعریف قرار میدهد اما این خدمت را انجام داده که هم نسخه
 اصل را (ولو تا حدی مغایط است) با حروف عربی بطبع رسانیده
 و هم قسمت مهم آنرا بفرانسوا ترجمه نموده است و هر چند هم عیب
 را بذله گوته رفته کرده باشد مطالب مورد ترجمه و سلاست اشاء و صفاتی
 مقصود عیب بهترین معرف عیب است و میفهماند که : چکواه
 اویسنده دانشمندی در عسری اتفاق میافتد که بازار عام و معرفت
 کساد و هر کس باید برای حفظ حیات و امرار معاش خود آنطور
 باشد که خود عیب بگوید : «در عالم و هنر مشو چو من صاحب
 فن - تا نزد عزیزان اشوی خوار چو من - خواهی که شوی پسند
 ارباب زمن - کنک آور و کنکری کن و کنکرزن» یاری عیب
 بهلاوه مقام اویسنده کی و شاعری و حسن اشاء و سهل اویسی دارای
 روح قوی بوده که با همه موانع محری انکت ای ار شرح اخلاق

در بار وقت و رذالت طبع و استبداد زمامداران و اشراف زمان و بی
 شرفی و دلائل آلهارا فرو گذار نگردد - و همه قبایح اعمال و اقوال
 و اخلاق ایشانرا بجد و هزل - بیان نموده و در عین حال هموطنان
 و اهل زمان خودرا بمطالعه دروس سود مندی در آداب اجتماعی و
 اخلاقی - و حریت نفس و ا داشته است که فقط تامل کنندگان در
 رساله منتخبات عبید میتوانند با اهمیت شجاعت ادبی و قوت روح معزی الهی
 بی یبرند و اینک برای امایالدن قدرت قلمی و شجاعت ادبی نویسنده
 مذکور فصلی از رساله : « اخلاق الاشراف » وی را نقل و برای
 درك و استفاده سایر نگارشات عبید مطالعه کنندگانرا بقرائت اصلی
 کتاب حوالت میدهم - :

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
باب چهارم در عدالت
 رساله جامع علوم انسانی

۱ - مذهب منسوخ - اکابر سلف عدالت را یکی از فضائل
 اریبه شمرده اند و بنای امور معاش و معاد بر آن نهاده و معتقد ایشان
 آن بوده که : (بالعدل قامت السموات والارض) خودرا مامور
 (اد الله بامر بالعدل والاحسان) بداشتندی و امراء و اکابر و وزراء
 همت بر اشاعت معذات و رعایت امور رعیت و سپاهی گماشتندی و ارا
 سبب دوات و لیک نامی شناختندی و این قسم را چنان معتقد بوده اند

که عوام نیز در معاملات و مشارکات طریق عدالت کار فرمودندی و
 گفتندی : - عدل کن ز آنکه در ولایت دل - در پیغمبری
 زند عادل .

(۴ - مذهب مختار)

اما مذهب اصحابنا آنکه این سهرت اسؤ سهر است و عدالت
 مستلزم خلل بسیار - و آرا بدلائل واضح روشن گردانیده اند و
 میگویند بنای کار سلطنت و فرماندهی و کدخدائی بر سهاست تا از
 کسی ترسند فرمان الکتس نبرند و همه یکسان باشند و بنای کارها
 خللی پذیرد و نظام امور گسسته شود آنکسی که حاشا عدل ورزد و کسی
 را نزند و نکشد و مصادره نکند و خود را مست سازد و برزیر دستان
 اظهار عریده و غضب میکند که مردم از او ترسند و رعیت فرمان ملوک
 نبرند ، فرزندان و غلامان سلجق پدران و مخدومان نشنوند ، مصالح
 ایلات و عبا ده تلاشی گردد و از بهر این معنی گفته اند : پادشاهان
 از بی بک مصالحت صد خون کنند .

مفهمایند : « العداله تورث الافلاک » خود کدام دلیل واضحتر
 از آنکه پادشاهان عجم چون ضحاک تازی ویزد جرد ازه کار که
 صدر جهنم بدیشان مشرف است و دیگر مؤخران که از عقب رسدند

تا ظالم میگردند ادوات ایشان در ترقی بود و ملک معمور ، چون
ازمان کسری انوشیروان رسید او از رکاکت وی و تهاور و زرای
ناص عقل شیوه عدل اختیار کرد ، در الدک زمانهای کنگرهای
ایوانش پیافتاد و آتشکدهها که مهید ایشان بود ایگبار یمرود و اثرشان
از روی زمین محو شد - امیر المؤمنین مشهد قواعد دین عمران
خطاب رضی الله عنه که بعدل موصوف بود بخت میزد و نان جو
میخورد و گویند خرقه اش هفده من بود - معاویه به برکت ظلم
ملک از دست امام علی کرم الله وجهه بدر آورد - بخت النصر
تادوازه هزار یغمیر را در بیت المقدس ایگناه انگشت و چند هزار
یغمیر را اسیر نکرد دستور داری انمود و ادوات او خروج نکرد
و در دوجهان سرافراز شد با چنگیز خان که امروز اسکوری اعداء
در دیک اسفل مقتدی و پیشوای مغرلان اواین و آخرینست تاهزان
هزار ایگناه ایتیغ اهدر بخ از پای در نیاورد پادشاهی روی زمین
ار او مقرر انگشت

عقیده همان اندازه که در مقالات پارسی سهل و محتسب اویس است

در منشات عربی هم بدون تکلف چیز مینویسد و در هر حال خواه

هزل گوید یا چند تعالیم دروس اخلاقی و اجتماعی و انگ-و-هش
 اخلاق و ذبانه را تنها وجهه خود قرار میدهد و اغلب نگارشات او
 که از آن جمله « ریش نامه » است - بحدی ساده و سهل تحریر
 یافته که حتی سمدی نیز بدان شبهه چه نظم و چه اثر اثری
 پیادکار نگذاشته است مثلا در ضمن انتقاد از رذالت طبع اشرف
 (که خداوند همه بندگان خود را از شرشان محفوظ دارد)
 از جمله منووسد « یکی از بزرگان فرزندان خود را فرموده
 باشد که « ای اعیان ان لفظ لا بزیل البلاء و لفظ نعم بزید النعم)
 دیگری در اثنای وصایا فرموده باشد که « ای پسر زانهار باید
 که از زبان لفظ (نعم) کوش داری و پیوسته لفظ (لا) از زبان
 زانی و یقین دانی که پرتا کار تو با (لا) باشد گار تو اولا باشد
 و تا لفظ تو (نعم) باشد دل جزع باغم باشد . »
 خلاصه عید از خداوندان اثر او پس است و صاحب قلم و زبان
 شجاع افکارش فلسفی و مقامش ارجمند و اگر وقتی قدرش را
 ندانسته اند زمانی خواهد رسید که در زهره بزرگان دنیا قرارش
 دهند و شاید دیری مهاید که آن هنگام فرا رسد.